

**MAHMUDXO‘JA BEHBUDIY IJODIDA TA’LIM VA TARBIYA
MASALALARI**

Mirzoyeva Nigora Shavkatjonovna

Samarqand Davlat Pedagogika instituti o'qituvchisi

Boysariyev Shaxzod Sherzod o'g'li

Samarqand Davlat Pedagogika instituti 1-kurs talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Mahmudxo'ja Behbudiy ijodida ta'lim va tarbiya masalalarining yoritilishi tahlil qilinadi. Shuningdek, Jadidchilik harakati doirasida amalga oshirilgan ta'lim islohotlarining mazmun-mohiyati ochib beriladi. Behbudiyning "Usuli jadid" maktablari, milliy matbuot va teatr orqali jamiyatni qayta tarbiyalash borasidagi g'oyalari tizimlashtiriladi. Shuningdek, maqolada Behbudiyning til o'rganish va dunyoviy ilmlarni egallash bo'yicha ilgari surgan konsepsiyalari bugungi kun ta'lim islohotlari prizmasida ko'rib chiqiladi, hamda ushbu qarashlarning zamonaviy ta'lim tizimi bilan uyg'un va bahsli jihatlari ham qisqacha tahlil qilinadi. Maqolada Behbudiyning milliy uyg'onish davridagi o'rni, uning ma'rifatparvarlik faoliyati hamda tarbiya orqali jamiyatni taraqqiyot sari yetaklash g'oyasi ilmiy jihatdan asoslanadi.*

Kalit so'zlar: *Behbudiy, jadidchilik, ta'lim, tarbiya, yangi usul maktabi, ma'rifatparvarlik, milliy uyg'onish*

O'zbek milliy uyg'onish harakatining buyuk namoyandasi Mahmudxo'ja Behbudiy butun ongli hayotini xalqning ma'rifatli bo'lishiga, millatning dunyoqarashini o'zgartirishga bag'ishladi. Uning faoliyati Turkiston ijtimoiy-siyosiy hayotida tub burilish yasadi. Behbudiy ta'lim va tarbiyani millatning omon qolish va taraqqiy etishining yagona yo'li deb bildi [1]. Uning qarashlariga ko'ra, millatning tanazzuli — ilmsizlik va tarbiyasizlikning mahsulidir. Shu bois, adib o'z asarlarida ta'lim mazmunini yangilash, o'qitishning zamonaviy usullarini joriy etish hamda axloqiy tarbiyani milliy o'zlik bilan bog'lash masalalariga asosiy e'tiborni

qaratdi [2]. Shu bilan birga, ushbu qarashlarni zamonaviy nuqtayi nazardan baholash zarurligi ham dolzarb bo'lib qolmoqda, chunki ularning barchasi bugungi ta'lim tizimiga to'liq mos kelavermaydi. Behbudiyning ta'lim sohasidagi xizmatlari nafaqat nazariy g'oyalar, balki amaliy islohotlar — yangi maktablar, darsliklar va publitsistik chiqishlar orqali namoyon bo'ldi.

Mahmudxo'ja Behbudiy ta'lim islohotining markaziga "Usuli jadid" maktablarini qo'ydi. U o'sha davrdagi mavjud maktablardagi o'qitish metodikasini, xususan, quruq yod olishga (sxolastikaga) asoslangan tizimni keskin tanqid qildi. Uning fikricha, maktab bolaga hayot uchun zarur bo'lgan amaliy bilimlarni berishi lozim edi. Shu maqsadda Behbudiy "Kitobat ul-atfol" kabi metodik qo'llanmalar yaratib, ta'lim jarayoniga yangicha yondashuv olib kirdi [3]. U maktab dasturiga matematika, geografiya, tarix va tabiatshunoslik fanlarini kiritishni talab qildi. Behbudiyning ta'kidlashicha, millat jaholat botqog'idan chiqishi uchun diniy ilmlar bilan bir qatorda zamona ilmlarini ham egallashi farzdir [4]. Shu bilan birga, mazkur yondashuvning barcha hududlarda bir xil darajada samarali bo'lganligi haqida aniq dalillar yetarli emasligi ham ilmiy muhokamani talab etadi.

Behbudiyning ta'lim konsepsiyasida til o'rganish masalasi eng muhim strategik yo'nalishlardan biri bo'ldi. U o'zining mashhur "Ikki emas, to'rt til lozim" nomli maqolasida yoshlarni kamida to'rt tilni o'rganishga chorladi: turkiy (ona tili), forsiy, arabiy va rus tillari [1]. U ona tilini milliy ruh va o'zlikni saqlash vositasi deb bilsa, arab tilini dinni to'g'ri anglash, rus tilini esa jahon fan-texnikasi va siyosati bilan hamnafas bo'lish vositasi sifatida talqin etdi [5]. Bu yondashuv o'sha davr yoshlari uchun muhim ahamiyat kasb etgan bo'lsa-da, zamonaviy ta'lim tizimida til o'rganish faqat son jihatdan emas, balki amaliy va kommunikativ kompetensiyalar asosida baholanadi. Shu bois, ushbu konsepsiya bugungi sharoitda qayta talqin etilishi zarur [6].

Adibning tarbiya borasidagi qarashlari uning "Padarkush" dramasi va ko'plab publitsistik maqolalarida o'zining badiiy-falsafiy yechimini topgan. "Padarkush" asarida muallif tarbiyasizlik va ilmsizlikning fojiali oqibati — o'g'ilning o'z otasiga qo'l ko'tarishini tasvirlash orqali jamiyatni hushyorlikka

chaqirdi [2]. Behbudiy uchun tarbiya faqat odob-axloq qoidalarini o'rgatish emas, balki shaxsda milliy g'urur va vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishdir. U "Tarix — millatning oinasi" ekanligini uqtirib, yoshlarning o'z o'tmishini bilishini tarbiyaning eng muhim bo'g'ini deb hisobladi [7]. Uning fikricha, o'z tarixini va ajdodlari kimligini bilmagan yosh avlod o'zga millatlar ta'siriga tez beriluvchan bo'ladi. Shu bilan birga, faqat milliy qadriyatlarga tayangan tarbiya modeli zamonaviy globallashuv sharoitida yetarli emasligi ham e'tibordan chetda qolmasligi lozim.

Bundan tashqari, Behbudiy ijtimoiy tarbiyaning muhim vositalari sifatida teatr va matbuotni alohida ajratib ko'rsatdi. U teatrni "ibratxona" deb atadi va sahna asarlari orqali xalqning nuqsonlarini ko'rsatib, ularni tuzatishga intildi [8]. "Oyna" jurnali va "Samarqand" gazetasi orqali u jamiyatning barcha qatlamlariga ma'rifat urug'ini sochdi. Behbudiyning tarbiya masalasidagi qarashlari shaxsiy manfaatdan ko'ra millat manfaatini ustun qo'yishga asoslangan edi. U ma'rifatli ona gina bilimli millatni tarbiya qila olishini anglagan holda, xotin-qizlar ta'limiga ham alohida urg'u berdi [8]. Ushbu yondashuv bugungi kunda ommaviy axborot vositalari va media ta'lim tizimi bilan uyg'unlashadi.

Xulosa qilib aytganda, Mahmudxo'ja Behbudiyning ta'lim va tarbiya borasidagi merosi o'zining tizimlilik va hayotiylik bilan ajralib turadi. U taklif etgan maktab islohoti, til o'rganish konsepsiyasi va tarixiy xotira asosidagi tarbiya usullari millatni asriy uyqudan uyg'otishga xizmat qildi. Shu bilan birga, uning g'oyalari bugungi ta'lim tizimiga to'liq va o'zgartirmasdan tatbiq etish yetarli emas, balki ularni zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida qayta talqin qilish zarur. Behbudiy g'oyalari shunchaki tarixiy hujjat emas, balki bugungi kunda ham milliy ta'lim tizimini rivojlantirishda ma'naviy-ma'rifiy yo'lchi bo'lib xizmat qiladi. Uning qarashlarida aks etgan komil inson g'oyasi hozirgi kunda yoshlarni vatanparvarlik va yuksak intellektual salohiyat ruhida tarbiyalashda muhim nazariy asos bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- [1] Karimov, N. (2010). Mahmudxo‘ja Behbudiy. Toshkent: Sharq.
- [2] Akram, X. (2022). Mahmudxoja Behbudiy ijodida vatan tushunchasining millat tili va tarixi bilan bogliq badiiy konseptlari. Principal issues of scientific research and modern education, 1(4).
- [3] Abdirashidov, Z. (2022). Mahmudxo‘ja Behbudiy. Toshkent: Yoshlar nashriyot uyi.
- [4] Behbudiy, M. (2006). Tanlangan asarlar. Toshkent: Ma'naviyat.
- [5] Alimova, D., & Rashidova, A. (1999). Mahmudxo‘ja Behbudiy va uning tarixiy tafakkuri. Toshkent: Akademiya.
- [6] Qosimov, B. (2005). Milliy uyg'onish: jasorat, ma'rifat, fidoiylik. Toshkent: Ma'naviyat.
- [7] Munavvarqori Abdurashidxonov. (2003). Tanlangan asarlar. Toshkent: Ma'naviyat.
- [8] Qosimov, B., & Rizaev, Sh. Jadidchilik tarixi va tamoyillari. Toshkent.